

Ders : 41**Konu: NEFİS MUHASEBESİ**

Nefis muhasebesi yapmak deyince, ne idik, ne olduk ve ne olmalıyız sorularına cevap vermek; o verilen cevapların da gereğini yerine getirmek akla gelir. Bu sorularla, eğer muhasebe yapacak kişi ise, ne idim, ne oldum ve ne olmam lazım diye soru sorup cevabının gereğini yerine getirmesi gerekir. Eğer bir kurumsa, bir topluluğu oluşturan bir cemaat ise elbette yukarıdaki gibi çoğul sığıması ile sormak, kimler sorumlu ise beraberce muhasebe yapmak ve gerekli olan sorumlulukları yerine getirmek gerekir. Bunları şöylece sıralayabiliriz:

- 1) Başarıyı ve Nimetleri Allah'a; Hatalarımızı Nefsimize Nispet Etmek
- 2) Kontrol Edildiğimizi Düşünerek Kendimizi Daima Kontrol Etmek
- 3) Ehil, Âdil, Doğru, Ciddî ve Verim Alınan Ekiple Hareket Etmek
- 4) Yanlışları Bilip Gidermeye ve Noksanlıkları Görüp Tamamlamaya Çalışmak
- 5) Nefse Karşı Orta Yolu İzlemek
- 6) Vaktin ve Kendi İnsanımızın Kıymetini Bilmek

1) Başarıyı ve Nimetleri Allah'a; Hatalarımızı Nefsimize Nispet Etmek

Mü'min, Allah Teâlâ'yı, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i ve Hz. Peygamber'in Allah'tan getirdiklerini tasdik eden kimsedir. Hz. Peygamber'in getirdiği Kur'an-ı Kerîm'de Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur:

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنَ نَفْسِكَ

“Sana gelen her iyilik Allah'tandır; sana gelen her fenalık da kendi nefsendendir.”

(Nisa, 4:79)

Mü'min kişi, tevhit ehli yani rubûbiyeti ve ülûhiyeti Bir'e yani Allah'a nispet eden kişidir. İnsanı da insanın yaptığını da yaratan Allah'tır. İşte ayeti kerime:

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ

“Sizi de Allah yarattı ve sizin yapıyor olduklarınızı da (Allah yaratıyor)” (Saffat,

37:96)

İyilik de sıkıntı da; nimet de bela da; başarı da başarısızlık da imtihandır.

İyilikte imtihanı kazanmak, şükürledir. Kalbin şükürü, bütün nimetlerin Allah'ın olduğuna itikat etmek; dilin şükürü, bütün nimetlerin Allah'ın olduğunu *“elhamdülillâh”* diyerek itiraf etmek; bedeninin şükürü de Allah'ın nimetleri ile Allah'a isyan etmeyip itaat etmektir.

Sıkıntısındaki imtihan, sabırlıdır.

“Sabır, kadere kızmaktan kalbi tutmak; dili, şikayet etmekten tutmak; beden organlarını da Allah'a isyandan tutmaktır.” (İbn-i Kayyim el-Cevzî)

Başarıda imtihan, başarıyı Allah'a nispet etmek; başarısızlıkta imtihan, başarısızlığı kendi nefsimize nispet etmektir.

Hz. Peygamber (s.a.v.) ne güzel buyurmuştur:

طُوبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ عَنِ عَيْبِ النَّاسِ

“Kendi ayıbı ile meşgul olması insanların ayıplarıyla meşgul olmasına engel olanlara ne mutlu!” (Kenzu'l-Ummâl, H. no: 43444; Keşfu'l-Hafâ, II, 44; Münâvî, Feyzu'l-Kadîr, IV, 281)

Akıllı adam, başkalarının ayıbını görür, aynı ayba düşmemek için, kendi ayıbını da görür ki bir daha aynı ayıbı işlemek için!..

Ahmak kişi, başarıyı sadece kendisine nispet eden; başarısızlığı da kendisine değil başkasına nispet eden kişidir. Başarıyı sadece kendisine nispet eden, başarısızlığı da kendisine değil başkasına nispet edenler, gurura kapılırlar, kusurlarını kabul etmediklerinden kusurları da yok etmeye yönelmezler ve neticede de hep kusurlu kalırlar.

“Yükseldik zannederler alçaldıkça tabana”

(Necip Fazıl Kısakürek)

Büyük adam bile hata etmeyen değil, az hata eden, hata kendisine söylenmeden kendi hatasını görebilen, en azından hatası kendisine söylenince kabul eden kişidir.

2) Kontrol Edildiğimizi Düşünerek Kendimizi Daima Kontrol Etmek

Her konuda isabetli düşünebilmek için isabetli olan bilgiye sahip olmak gerekir. İsbetli bilgi, her şeyi yaratan Allah'ın bilgisi yani ilâhî bilgi olan vahiydir. İşte bu konuda her şeyi bilen Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

إِنَّ رَبَّكَ لَبَلِيمٌ صَادٍ

“Muhakkak Rabbin daima (her hal ve durumda) gözetlemektedir.” (Fecr, 89:14)

Şüphesiz kendisinin denetlendiğini bilen, kendisini denetler. Denetlendiğini ve her şeyi, ölçü ile ölçen, yanlışlarını görür. Yanlışlıklar ise gafletten doğar. Gaflet, ya cehaletten ya da günahlardan meydana gelir. Cehaletten doğan gafletin çaresi, ilim ve irfan ehli olan muttaki kişiden ölçüyü kazandıran ilim almakla; günahlardan doğan gafletin çaresi, nasuh tövbe ile zahir-bâtın yani kalple ve bedenle işlenen günahlardan tövbe etmektir.

Kendisini kontrol eden insan, az hata eder. Hata edince de hemen farkına varır. Farkına varınca da hemen hatasını terk etmeye yönelir. Hatayı terk etmek, birinci basamak; ikinci basamak, doğrusunu görüp doğru olanı yapmaktır.

3) Ehil, Âdil, Doğru, Ciddî ve Verim Alınan Ekipte Hareket Etmek

Önce hedefe ulaşmada planı gerçekleştirecek ekibi tespit etmek, sonra ekibi yetiştirmek daha sonra da görev vermek, neticeyi de istemek gerekir.

Ekip, ortak amaçlar ve hedeflerle devamlı bir misyon üzerine birlikte çalışan bir insan gurubudur. Etkili olmak için, ekip üyeleri, ekip için iletişim, ekipteki rolleri ve fikir birliği oluşturma konularında eğitilmelidir. Ekip ruhu içinde çalışabilmeyi kazandırmak için, insanı, ferdî olarak çalışmaktan çok daha üstün olduğunu ikna etmek gerekir.

Lider, ekibiyle başarılı olabilir. Şüphesiz lider, ekibin lideri ise ekibindeki sayı kadar çarpılır. Ekip olmayınca, eldeki insanların değeri toplanan kadardır. Ama ekip varsa, elde bulunan insanların değeri, toplanan değil çarpılan kadardır.

Önce ehliyet aranmalıdır. Ama sadece ehliyet değil, ehil olan kişi, âdil, doğru, ciddî ve verim alınan kimseler arasından seçilmelidir. Yoksa ehliyet var da diğer özellikler yani adâlet, doğruluk, ciddiyet ve verimlilik yoksa işte bu kişi, bela kişidir.

Âdil kişi, şahsiyet sahibi olan; dostuna da düşmanına da aynı doğruyu yapan kişidir. Düşmanının düşmanlığı, ona adaleti terk ettirmeyi gerektirmez. Zira herkes kendisine yakışanı yapar. Müslümana yakışan, İslam'a söz getirmeyecek şekilde davranmasıdır. Karşımızdakine yakışanı değil, bize yakışanı yapmaktır. Ceza işine gelince; suçluya ceza vermek de adâlet, suçsuz olana ceza vermemek ve faydalıya da mükâfat vermek adalettir. İşte ayet-i kerime:

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

“Bir kavme/topluluğa olan kininiz, sizi adaletsizliğe sevk etmesin. Adaletli olun, çünkü o, takvaya daha yakın olandır. Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır.” (Maide, 5:8)

“Müslüman olsun olmasın herkese adaletli davranın. Müslümanlar kardeşleriniz, Müslüman olmayanlar ise sizin gibi birer insandır.” Hz. Ali (r.a.)

“Adâlet mülkün (otoritenin ve hâkimiyetin) temelidir.”

Hz. Ömer (r.a.)

“Sevginin kurduğu devleti, adâlet devam ettirir.”

Farabi

“İki barışçı güç vardır: Adâlet ve ahlâk.”

Goethe

“Kötülüğü adâletle; iyiliği de iyilikle karşılayın.”

Konfüçyüs

“Abidin ibadeti nefisini; âdilin adâleti, âlemi ıslah eder.”

Arap Atasözü

“Hükümdar, adaletli olursa, yeryüzünde Allah'ın; adâlet ve şefkatten uzak olursa, şeytanın halifesi olur.”

İmam-ı Gazali

“Sadık kimse, kendisine zarar getirecek bile olsa, doğruyu söyleyendir.”

Cüneyd-i Bağdadi

Ekip İçin Gerekli Olan Şeyler:

1. Ekip fertleri her şeye koşmalı.

Bu benim işim değil yerine, bu benim işim diyen fertler. Çalışanlar akan kanı durduracak tampon gibi olmalıdır. Nerede yardıma ihtiyaç varsa oraya koşmalıdır.

2. Ekipteki insanlar yaptıkları işlerde yetkili olmalıdır.

3. Ekip elemanlarınızı insanları sevenlerden oluşturun.

Çünkü hizmet anlayışı olmayan birisini işe alıp eğitmeye çalışmak bir kediye şarkı söylemeyi öğretmeye çalışmak gibidir. Bu sizin zamanınızı alırken kediye eziyet etmekten başka bir şeye yaramaz.

5. Ekip elemanlarınızda insana hizmet anlayışı olmalı.

6. Ekip elemanları bir aile gibi olmalıdır.

7. Ekip elemanlarının hepsi hizmette dakik olmalıdır.

8. Ekip elemanlarınız insanın mümkün olan en iyi hizmeti alması için yeterince esnek olabilmelidir.

9. Ekip elemanları iletişimi bilmelidir. Bu konuda yetiştirilmelidir.

10. Ekip elemanları güler yüzlü olmalıdır.

Yalnızca bakma, gör; yalnızca duyma, dinle; yalnızca konuşma, iletişim kur.

Eğer neyi yanlış yaptığımızı bize söylemezseniz, düzeltmek için de şansımız olmaz.

4) Yanlışları Bilip Gidermeye ve Noksanlıkları Görüp Tamamlamaya Çalışmak

Doğru bilinmeden eğri bilinmez; doğru adam bilinmeden de eğri adam bilinmez; tam adam bilinmeden de yarım adam bilinmez. Bu sahalarda önce ölçü insanları, sonra hayatta başarılı olmuş insanlarla kıyas ederek kendi liderimizin çapını, kendi ekibimizin seviyesini tanıyabiliriz.

Yanlışlarımızı ve noksanlıklarımızı görmek için şu üç şey gerekir: İlim, tecrübe ve basiret. Bunlardan birisi eksik olsa eksik olur. Bu üç ışıkla aydınlanma olunca her şeyimiz ortaya çıkar.

Elimizde bulunan insanlarımız, idealimizde olan insanlarımız değildirler. Eğer biz yanlışımızı ve noksanlığımızı gidermeyi dert edinirsek, yanlışımızı ve noksanlığımızı

görmemiz mümkün olur. İdealimizde olan insanı bulamazsak, elimizde olanı eğiteceğiz, eğittikten sonra da plan ve programın gereğini isteyeceğiz. Yeter ki insanımız samimi olsun! Ekip ruhu içinde, ciddiyet ve gayret, belirlenen usul içinde olursa, gerisi arkasından gelir. Kendi eski elbisesini ve eski eşyalarını değiştiriyor da eski yanlışlarını, geçersiz eski fikirlerini değiştirmiyorsa, işte o zaman o insanları değiştirmek gerekir.

“Sırf kendi aklına dayanan, hatalardan kurtulamaz.”

Mansur bin Ammar

“Şu beş özellik olmasaydı bütün insanlar salih/iyi insan olurlardı:

a) Cehalete kanaat etmek, b) Dünyaya haris olmak, c) Fazlalığa açgözlülük etmek, d) Amelde riyakârlık etmek, e) Sadece kendi görüşünü beğenmek.”

Hz. Ali (r.a.)

“Başkasının yanlışını büyüten kimse, kendi hatasını unuttur.”

Hz. Ali (r.a.)

“Bir hatayı iki defa tekrar etmeyen, en mükemmel insandır.”

Albert Einstein

“Hata, hatadır; onu, ister büyük adam işlesin, ister küçük.”

Goethe

Yanlış davranışın kaynağı, yanlış anlayıştır. Yanlış anlayışın kaynağı yanlış bilgi veya içtihadı ehil olmayan kimsenin yanlış içtihadıdır.

5) Nefse Karşı Orta Yolu İzlemek

Orta yol yani sırat-ı müstakim İslâm'dır. Nefse karşı orta yolu izlemek, İslâm'a göre hareket etmek demektir. Çünkü İslam, itikatta, ibadette, ahlakta ve ahkamda orta yoldur.

Bu konuda Hz. Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

ثَلَاثٌ مُنْجِيَّاتٌ فَتَقْوَى اللَّهِ فِي السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ وَالْقَوْلُ بِالْحَقِّ فِي الرِّضَا وَالسُّخْطِ وَالْقَصْدُ فِي الْغِنَى وَالْفَقْرِ

“Şu üç şey kurtarıcıdır: Gizlide açıkta Allah'tan korkmak, fakirlikte ve zenginlikte orta yolu izlemek, rıza ve öfke halinde âdil olmaktır.”(Münebbihât, İbn-i Hacer el-Askalânî, s. 5)

6) Vaktin ve Kendi İnsanımızın Kıymetini Bilmek

Vakit de, kaliteli ve dürüst insan da sınırlıdır. Vaktin kıymetini bilmek, kıymetli işler yapmakla olur.

Vakit veya zaman, içinde bulunduğumuz andır. Mazi/geçmiş zaman, elimizden çıktı ama ibret alalım; istikbal/gelecek zaman, henüz elimizde değil ama hazırlıklı olalım. Esas zaman, içinde bulunduğumuz andır. İşte değerlendirmemiz gereken zaman, bizim sorumlu olduğumuz ve içinde ebedî cennet ömrünü barındıran kısa ve çok değerli olan anlardan oluşan ömrümüzdür. Zaman deyince eğer ömür kastedilirse, ömür, saatlerden, günlerden, haftalardan, aylardan ve senelerden ibarettir. Fakat ömrümüzün ne kadar olduğunu bilemediğimizden her an ölüm gelebilir düşüncesiyle ölüme, iman ve imana uygun amel ederek, hakkı ve sabrı tavsiye ederek hazır olmak gerekir.

Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de dünya ömrümüzü bugün, sonsuz olan cennet hayatını yarın diye isimlendirmiştir. İşte bununla ilgili ayet-i kerime şudur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

“Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve herkes, yarına (ahirete) ne hazırladığına baksın. Allah'tan korkun, çünkü Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.” (Haşır, 59:18)

Bu ayet, insanın dünyada, dünya için değil, ahiret için var edildiğini ve ahirete yatırım için görevli olduğunu ortaya koymaktadır. Bugün, yarın içindir. Bugünde, yarın kazanılıyorsa bugün değerlendirilmiş olur.

Yolcu olduğunu idrak eden, yoldaki yolcunun hedefinin ahiret olması kaçınılmazdır. Hem ahirete mani olan dünyaya önem vermemek, hem de ölüme hazırlıklı olmak lazım.

Zamanı değerlendirmek, değerli işler yapmakla olur. Önce kıymetli, değerli ve değer verilen bir varlık olduğumuzu bilmek ve bu değerliliğin idrakinde olmak gerekir. Değerli olduğumuzun ispatı, her şeyin bizim için yaratılmış olmasıdır.

Zaman, hedefe ulaşmak ve sorumluluğumuzu yerine getirmek için, planlı ve programlı çalışılırsa değerlendirilmiş olur.

İnsan için zamanı değerlendirmek, insanın, mesul olduğu şeyle meşgul olmasıyla mümkün olur.

“Mesul olduğun şeyle meşgul ol!”

Hz. Ömer (r.a.)

İnsanımızın kıymetini bilmek, kıymetli işlerde istihdam etmektir. İnsan için kıymetli olan iş, sahası ve kabiliyeti gözetilerek kişinin yapabileceği, hakkından geleceği iştir.

İnsanı, kabiliyetinin dışında istihdam etmek, hem insana hem kuruma zarar vermektir.

“Kullanılmayan maddî kaynaklar, kaybolmuş sayılmazlar. Fakat kullanılmayan insani kaynaklar, daima yok olmuş demektir.”

Jerome Wiesner

Bir gün Hz. Ömer (r.a.), büyük bir odada Ashabı Kiramdan ileri gelenlerle oturmakta idi. Hz. Ömer, onlara, **“Bu ev dolusu ne olsun istersiniz?”** diye sordu. Kimisi, bu ev dolusu altınım olsa da Allah yoluna infak etsem, dedi. Kimisi, bu ev dolusu atım olsa da Allah yoluna koştursam, dedi. Onlardan birisi ise, “ya Ömer sen ne istersin?” diye sorunca. Hz. Ömer (r.a.) şöyle cevap verdi:

“Bu ev dolusu Ebu Ubeyde b. Cerrah gibiler olsa da her birini bir göreve atsam!” diye cevap verdi.

İnsanın kıymetini ve değerini, ancak kıymetli ve değerli insan bilir.

Bir gün Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bulunduğu bir meclise Hz. Abbas (r.a.) gelir. Kimse yer vermez. Rasûlullah Efendimiz üzülür. Hz. Ebu Bekir (r.a.), kalkar kendi yerini Hz. Abbas’a verir sonra da hemen yanına sıkışır. Hz. Peygamber Efendimiz memnun olur ve şöyle der:

“İnsanın kıymetini ancak büyük insan takdir eder.”

İnsan, yaratıkların en büyüğüdür. Mü’min, insanların büyüğü; muttaki mü’min ise mü’minin büyüğü; dava adamı mü’min de muttaki mü’minin büyüğüdür. Her birimiz bunlardan hangisi isek; altta isek bir üste çıkmayı ve bulunduğumuz konumun kıymetini bilmeyi dert edinelim.

Alınacak Dersler:

1. Nefis terbiyesi, insanı aslına döndürür.
2. Toplumun ıslahı kendini yetiştirmiş insan sayısının çoğalması ile mümkündür.
3. Teşkilatlar, insan nefisleri gibidir. İnsan nefisini nasıl temizlemek ve olgunlaştırmak gerekirse, teşkilatları da öyle ıslah etmek gerekir.
4. Elimizdeki değerleri iyi tespit edip yerinde değerlendirmemiz gerekir, ki başarılı olabilelim.
5. Kendi nefsinin eksikliğini görüp düzeltmek erdemdir.
6. Kemali başkalarında görüp, noksanı kendi nefsimizde aramalıyız.

Ödev:

طُوبَى لِمَنْ شَغَلَهُ عَيْبُهُ عَنْ عَيْبِ النَّاسِ

“Kendi ayıbı ile meşgul olması insanların ayıplarıyla meşgul olmasına engel olanlara ne mutlu!”

Hadisi şerifini hem lafzı hem de manası ile ezberleyiniz ve tatbik etmeye çalışınız.